

Тому у процесі формування комунікативної взаємодії дітей із порушеннями психофізичного розвитку ми передбачаємо дві форми її реалізації – підгрупову та індивідуальну, які можуть здійснюватися в найоптимальніший для дитини час протягом дня. Врахування та розуміння індивідуальних особливостей кожної дитини, прогнозування найсприятливішого часу в режимі дня дасть можливість досягнути очікуваних комунікативних результатів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Прогнозування результативності корекційно-комунікативного процесу включає в себе розуміння рівня відповідальності кожного з учасників – педагогів, батьків, адміністрації. Відповідальне виконання кожним поставлених завдань, розуміння перспективи, щоденна системна комунікативна діяльність з дитиною забезпечить обов'язковий позитивний результат корекційно-розвивальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Умови та напрями інноваційного розвитку освіти. *Вища освіта України*. 2009. № 3. С. 5–14.
2. Брушневська І. Роль партнерської взаємодії з батьками у процесі формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із ЗНМ. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 16–17 лют. 2018. Одеса, 2018. С. 48–51.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : САММІТ-книга, 2008. 270 с.
5. Пахомова Н. Модель інтеграції медико-психологічної та педагогічної складових професійної підготовки логопедів. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 1. С. 17–25.

УДК 376.016:81-028.31-053.5-056.36

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Бугера Юлія,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

У статті розкриваються особливості розвитку лексичного боку мовлення у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Висвітлено значущість лексики для мовленнєвого розвитку та пізнавальної діяльності дітей. Виділено шляхи формування лексики у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Зроблено висновок про те, що лексика піддається корекції шляхом цілеспрямованого впливу за допомогою різних методів і прийомів.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, розвиток лексики, діти з порушеннями інтелекту, молодші школярі, розвиток мовлення.

The peculiarities of the development of the lexical side of speech in junior pupils with intellectual disabilities have been analyzed in the article. The significance of vocabulary for speech development and cognitive activity of children has been highlighted. The ways of formation of vocabulary among junior pupils with intellectual disorders have been highlighted. It is concluded that vocabulary can be corrected by targeted influence using various methods and techniques.

Key words: speech activity, lexical development, children with intellectual disabilities, junior pupils, speech development.

Постановка проблеми. Сучасна системи освіти передбачає вдосконалення навчального процесу шляхом посилення принципу розвивального навчання. Зміст процесу навчання висуває певні вимоги до рівня розумового та мовленнєвого розвитку дітей, зокрема і молодших школярів з порушеннями інтелекту. Формування лексичного боку мовлення є важливим завданням корекційно-розвивальної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, яке обумовлене значущістю лексики для мовленнєвого розвитку загалом та для процесу комунікації і розвитку пізнавальної діяльності дітей зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми розвитку лексики у молодших школярів досліджували А. Бородич, А. Гвоздьов, І. Глущенко, Г. Данілкина, Г. Дульнєв, Н. Жукова, А. Захарова, Р. Лалаєва, Т. Мастюкова, В. Петрова та ін. [1; 2; 4]. Вивченням усного мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями займалися М. Гнезділов, Г. Дульнєв, Р. Лалаєва, В. Липа, В. Петрова, З. Смирнова, Є. Соботович та ін. [3; 4].

Дослідження науковців (А. Богуш, М. Гнезділов, Н. Жукова, М. Кольцова, Р. Лалаєва, О. Лурія, І. Марченко, Т. Розанова, Н. Серебрякова, Є. Соботович, І. Солов'єв, Т. Філічева, Н. Чередніченко, Ж. Шиф та ін.) доводять, що недорозвиток лексичної сторони мовлення призводить до обмеженості словесних засобів спілкування різного ступеня вираження, а також недостатності засвоєння змістовної структури слова, що призводить до неправильного використання слів в усному та писемному мовленні, а також до їх недостатнього розуміння.

Відтак, однією з найважливіших умов розвитку мовленнєвої діяльності є сформованість лексичного боку мовлення. Проте не дивлячись на численні дослідження, залишається багато невисвітлених аспектів цієї проблеми, що обумовлюють актуальність дослідження

Мета статті та завдання роботи. Метою дослідження є з'ясувати сутність та особливості формування лексичної сторони мовлення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати рівень сформованості лексичної сторони мовлення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

2. Обґрунтувати значення і вплив психологічного простору на процес адаптації дітей з порушенням мовлення до навчання в закладі початкової освіти.

3. Визначити особливості формування лексичної сторони мовлення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексика, піддається корекції шляхом цілеспрямованого впливу за допомогою різних методів і прийомів. Одним із шляхів розвитку лексичного боку мовлення є формування узагальнюючої лексики дітей з інтелектуальними порушеннями, який передбачає постійне використання словникових вправ, дидактичних ігор під час навчально-виховного процесу.

Теоретичний аналіз проблеми дослідження показав, що учні інтелектуальними порушеннями 1–2 класів не розуміють значення слів; для багатьох з них сам зміст слова має ще конкретний характер, однак вони опановують найбільш доступні їм слова, що мають узагальнений зміст. У них є несформованим узагальнене лексичне значення багатьох груп слів; узагальнюючі слова учні використовують лише у знайомих ситуаціях; мають нечіткі уявлення про родо-видові відношення, спостерігаються неточності розуміння значень деяких слів, вони не вміють співвідносити слова з певними логічними категоріями на основі виділення загальної семантичної ознаки.

Визначено, що в цих учнів спостерігаються особливості класифікацій слів на основі семантичних ознак: групування семантично далеких слів викликає певні труднощі, виконання завдань на групування семантично близьких слів супроводжується великою кількістю помилок. У деяких групах слів діти часто не виділяють загальну понятійну ознаку, а здійснюють класифікацію на основі спільності ситуації, функціонального призначення.

Теоретичний та практичний аналіз проблеми дослідження дозволили нам виділити критерії (правильність виконання, повнота та самостійність виконання завдання, дотримання послідовності виконання, характер використаної допомоги та її вплив на результат виконання завдання) та рівні узагальнюючої лексики у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Результати дослідження показали переважно низький та середній рівні узагальнюючої лексики у молодших школярів цієї категорії: діти не розуміють значення багатьох слів, мають нечіткі уявлення про родо-видові відношення. У них несформоване узагальнене лексичне значення груп слів, вони не вміють співвідносити їх з певними логічними категоріями на основі виділення загальної семантичної ознаки. Групування семантично близьких слів супроводжується великою кількістю помилок, групування семантично далеких слів є неможливим.

Зазначимо, що порівняльний аналіз рівня сформованості узагальнюючої лексики в учнів 1 та 2 класу вказує на дещо вищі показники їх сформованості в учнів 2 класу, що може свідчити про ефективність корекційного впливу. Практичне вивчення стану проблеми дозволило нам виділити напрямки роботи по формуванню узагальнюючої лексики в учнів з порушеннями інтелекту. Одним із завдань розвитку мовлення учнів

початкових класів цієї категорії є формування лексичної сторони мовлення, що передбачає якісне збагачення словника, формування уміння правильно, точно і виразно використовувати в своїй мовленнєвій практиці лексичні структури мови.

Визначено, що корекція лексичної сторони мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями має спиратися на сучасні уявлення про процес розвитку лексики та різноманітні аспекти її вивчення: про структуру значення слова та її розвиток, про семантичні поля і особливості їх формування в онтогенезі.

Виділено передумови результативності роботи з дітьми, а саме: комплексний підхід до організації роботи з розвитку мовлення; індивідуальний та диференційований підхід; створення ситуації успіху у навчанні та специфічні особливості роботи з розвитку мовлення дітей, що мають інтелектуальні порушення: постійний пошук індивідуальних підходів до дитини; комбінований характер занять та проведення їх в ігровій формі; організація простору занять; спостереження за внутрішнім станом дитини; зв'язок нового матеріалу з раніше вивченим.

З метою реалізації завдань з розвитку лексичної складової мовлення, у системі початкового навчання, планування і проведення роботи здійснюється у напрямках: формування різних рівнів лексичних узагальнень; формування активного словникового запасу на матеріалі лексичних тем у процесі засвоєння антонімічних значень, порівняння предметів, роботи з синонімами, розуміння багатозначності слів; розвитку лексичної системності у межах лексичної тематики, що сприятиме швидкій та точній актуалізації лексем у ході сприймання та утворення мовленнєвих зв'язків.

Вивчення теоретичного, методичного і практичного матеріалу показало, що для розвитку лексичної сторони мовлення в учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями, заняття доцільно будувати на основі чітко визначеної теми, мети, з конкретним дозуванням узагальнюючої лексики, яку діти повинні засвоїти в активному мовленні.

Зазначимо, що для досягнення зазначеної мети ефективним є використання на заняттях дидактичних ігор та вправ, а перед тим, як розпочати роботу над узагальненнями більш високого рівня, розуміння й використання яких викликає значні труднощі в молодших школярів із інтелектуальними порушеннями, необхідно закріпити вміння дітей аналізувати й порівнювати між собою предмети та явища, які входять до структури узагальнення більш низького рівня.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, теоретичний аналіз проблеми показує, що у дітей з інтелектуальними порушеннями страждають всі компоненти мовлення, а саме: сповільнений розвиток мовленнєвої моторики, пізній розвиток мовлення, порушення звуковимови, спотворення звуко-складової структури мовлення, бідний словниковий запас, недостатньо сформована функція словотворення, не сформована граматична будова мовлення, повільними темпами формується зв'язне мовлення.

Усне мовлення, зокрема, лексика піддається корекції шляхом цілеспрямованого впливу за допомогою різних методів і прийомів, що передбачають постійне використання педагогами словникових вправ, дидактичних ігор під час навчально-виховного процесу та логопедичних занять. Успішність лексичної роботи з молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку напряду залежить від підбору матеріалу, його раціонального групування. Лексичний матеріал для роботи з дітьми з порушеннями інтелекту, повинен ретельно підбиратися і групуватися в такій послідовності, яка забезпечувала б цим учням поступовий перехід від властивого їм наочного, конкретного віддзеркалення навколишніх явищ до більш абстрактного і узагальненого усвідомлення дійсності на основі мовлення. Основним принципом та опорою мовленнєвої роботи є здійснення її у тісному зв'язку з розвитком мислення. Так, формуючи в певній послідовності мовлення учнів, ми тим самим розвиваємо і їх мислення. Дотримання цього принципу вимагає також того, щоб учень в процесі лексичної роботи був поставлений в умови рішення розумової задачі, засвоєння слів відбувалося не шляхом простих повторів або механічного їх заучування, а шляхом самостійного вироблення смислового зв'язку, на основі переробки отриманої інформації.

Дослідження не охоплює всіх аспектів вирішення проблеми формування лексики в молодших школярів з інтелектуальними. Зокрема, перспективою подальших досліджень є пошук ефективних шляхів формування лексичного боку мовлення в процесі навчання в закладі початкової інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами інших нозологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глущенко І. І. Методика формування лексичних узагальнень різної складності у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 14 (225). Ч. II. С. 11–23.
2. Рібцун Ю. В. Предметно-розвивальне середовище у молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта України, 2010. 50 с.
3. Петрова В. Г. Развитие речи учащихся вспомогательной школы. Москва : Педагогика, 1977. 200 с.
4. Собонович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции. Киев : ИСДО, 1995. 204 с.